

Muntlig språkfärdighet i främmande språk – en studie av samspelet mellan lärande, undervisning och bedömning i svensk skolkontext. Presentation av det nya forskningsprojektet TAL

Jonas Granfeldt, Camilla Bardel, Gudrun Erickson,
Susan Sayehli, Malin Ågren & Rakel Österberg

I media och i andra sammanhang har länge en bild av kris för de moderna språken målats upp¹. Krisen består till stor del av stora avhopp från ämnet, lågt motiverade elever och svaga resultat. I den mån de bakomliggande orsakerna till de nuvarande utmaningarna för moderna språk i skolan har studerats, pekar resultaten på en komplex orsaksbild där faktorer på olika nivåer samverkar, tyvärr ofta negativt. Men en närmare granskning visar också att det i många fall saknas en bredare nationell kunskap om själva lägesbilden, fördjupad kunskap om vilka mål eleverna når, hur sambanden mellan lärande, undervisning och bedömning egentligen ser ut samt hur framgångsrika skolor, lärare och elever arbetar. Det är bland annat en konsekvens av att det bedrivits påtagligt lite forskning kring de moderna språken i svensk skola under de senaste åren.

Vad kännetecknar lärande, undervisning och bedömning i de moderna språken i grundskolan idag? Det är den breda forskningsfrågan i ett nytt forskningsprojekt som startar 2016 med stöd av Vetenskapsrådet. Projektet är ett samarbete mellan universiteten i Lund, Stockholm och Göteborg. Ett särskilt fokus kommer att ligga på muntlig språkfärdighet i årskurs 9. Muntlig språkfärdighet definieras i projektet som de interaktiva och andra handlingar man kan utföra på det främmande språket i tal, hur väl man kan göra det och i vilka situationer (Gemensam europeisk referensram för språk: lärande, undervisning och bedömning, GERS, Europarådet, 2001, svensk översättning av Skolverket, 2009). Det rör sig om en

¹ Se textartiklar i ALFA (2010) <http://www.lararnasnyheter.se/alfa/2010/04/15/moderna-sprak-amnen-kris> och i Skolvärden (2013) <http://skolvarlden.se/artiklar/moderna-sprak-behandlas-styvmoderligt>. Se också Baylan (2013) <http://www.svd.se/baylan-s-alla-ska-lara-sig-moderna-sprak>. Lärarnas riksförbund pekar i den färiska rapporten *Språk- så mycket mer än engelska* (2016) på en rad utmaningar för de främmande språken.

språklig färdighet som oftast är svår för eleverna att utveckla utanför skolan och som kan vara svår att fånga, rent metodologiskt, för den som ska definiera och karakterisera elevens muntliga produktion och interaktion.

Denna artikel syftar till att ge en kort beskrivning av några av de utmaningar som moderna språk brottas med och vad som är känt om orsakerna. Vi vill också kort presentera det nya projektet.

Några aktuella utmaningar för moderna språk i skolan

Skolämnet *Moderna språk* är en samlingsbeteckning för undervisningen i andra främmande språk än engelska och omfattar i första hand franska, spanska och tyska, men även italienska, ryska och andra språk. Ämnena *Engelska* och *Teckenspråk* har egna ämnes- och kursplaner liksom det nyligen tillkomna ämnet *Kinesiska*.

Flera rapporter har på senare år visat att antalet avhopp från moderna språk är förhållandevis stort (ca 20%, Tholin & Lindqvist, 2009, Skolinspektionen, 2010). Tholin & Lindqvist (2009) pekar på att moderna språk är ett valbart ämne i grundskolan och det enda ämne som eleverna kan hoppa av. I stor utsträckning hoppar eleverna av från moderna språk till Svenska/Engelska. Andra utmaningar för ämnet är att en del lärare i moderna språk upplever det svårt att anpassa undervisningen till heterogena elevgrupper och att det finns tydliga könskillnader på så vis att pojkar hoppar av moderna språk i större utsträckning än flickor. Skolinspektionen lyfter i sin rapport (2010) brister i själva undervisningen som en möjlig orsak till elevernas avhopp men understryker också att skolorna själva i liten utsträckning analyserar varför eleverna hoppar av.

Både Tholin & Lindqvist (2009) och Skolinspektionen (2010) lyfter också fram elevernas vikande motivation för moderna språk som orsaker till avhopp. Ett antal studier och rapporter har på senare år behandlat elevernas motivation för moderna språk (Österberg 2008, Henry, 2012, Rocher Hahlin, 2014, Cardelús, 2016 med flera). För eleverna i grundskolan tycks ett mönster vara att motivationen är som högst i samband med språkvalet i årskurs 6 eller 7 för att sedan minska under högstadiet (Henry, 2012). Liksom för området i stort tycks de bakomliggande orsakerna, i den mån de är kända, vara komplexa och sammansatta. På elevnivå

”På undervisningsnivå pekar utredningar och tidigare forskning på att begränsad användning av målspråket i klassrummet liksom typen av undervisningsaktiviteter leder till minskad motivation ”

pekar viss forskning på relationen mellan engelska och de moderna språken. Förenklat uttryckt jämför sig eleverna i moderna språk med vad de kan göra i engelska vilket resulterar i minskad motivation för de moderna språken (Henry, 2012). På undervisningsnivå pekar utredningar och tidigare forskning på att begränsad användning av målspråket i klassrummet liksom typen av undervisningsaktiviteter leder till minskad motivation (Skolinspektionen, 2010, Stoltz, 2011, Rocher Hahlin, 2014).

Samtidigt har det vidtagits åtgärder i syfte att få fler elever att välja och fullfölja moderna språk. Meritpoängssystemet infördes i gymnasieskolan 2008 och är menat som ett incitament för

eleverna att studera ett modernt språk utöver grundläggande nivå. Få studier av systemets effekter har ännu gjorts (se dock Bardel, 2015, Henry, 2014). Systemet har också kritiserats bland annat för sina effekter på antagning till högre utbildning (Gustafsson med flera, 2014) samt redan genomgått förändringar som av språklärare uppfattas som försämringar.

En annan fråga är om eleverna når de uppsatta färdighetsmålen och hur svenska elever i moderna språk står sig i internationella jämförelser. I samband med den internationella språkstudien – *First European Survey on Language Competences* (Skolverket, 2012, Europakommissionen, 2012) kom dessa frågor att belysas. ESLC-studien var den första i sitt slag och hade som övergripande syfte att jämföra ungdomars kunskaper och färdigheter i engelska och andra främmande språk i Europa. Den internationella jämförelsen möjliggjordes genom ramverket GERS. 14 länder deltog och i varje land testades elever i femtonårsåldern i det största och det näst största främmande språket, vilket i Sverige innebar spanska vid sidan av engelska. De färdigheter som testades var läs- och hörförståelse samt skriftlig produktion. Resultaten för de svenska eleverna visade framförallt två saker: svenska elever har mycket goda färdigheter i engelska, samtidigt som de har mycket svaga färdigheter i spanska. Vad gäller förmågan *skriva* i spanska nådde 45% av de svenska eleverna i årskurs 9 inte upp till GERS-nivå A1 och ytterligare 43% nådde endast nivån A1 (Skolverket, 2012). I årskurs 9 läser eleverna Steg 2 i moderna språk vilket skall motsvara GERS-nivå A2 (Skolverket).

ESLC-studien var den första i sitt slag och resultaten är mycket viktiga för svenskt vid-

kommande. När det gäller spanska är de delvis alarmerande. ESLC-studien är dock inte oproblematiserad om man ser den ur ett svenskt perspektiv (Skolverket, 2011). Flera olika faktorer kan ha bidragit negativt till elevernas prestationer, där elevernas motivation vid genomförandet ofta nämns som en faktor. Utformningen av det nivåprov som användes kom att skilja sig från den typ av uppgifter som svenska elever sannolikt är vana vid och ett större fokus än vad som är normalt i den svenska kontexten lades på språkriktighet i det här sammanhanget. Bedömningen av skrivuppgiften i ESLC-studien fokuserade mycket på att följa instruktionerna och göra (skriva) som man var tillsagd. Detta kan ha missgynnat de svenska eleverna som är vana att kunna förhålla sig relativt fritt till skrivuppgifter. Vidare finns det flera luckor i ESCL-studien i förhållande till moderna språk i den svenska grundskolan. Den kanske mest centrala är att studien endast gällde spanska för svensk del. Elever i franska och tyska undersöktes inte alls. Spanska är ett ämne med särskilda förtecken som genomgått en mycket snabb positiv utveckling i skolan sett till antal elever som väljer språk. Vi vet dock från skolverkets statistik att avhoppsfrekvensen är högre i spanska än i både franska och tyska (Tholin & Lindqvist, 2009). Det är också så att muntlig språkfärdighet inte testades alls i ESLC-studien.

Det är också värt att notera i förhållande till ESCL-resultaten att kursplanerna förändrades för moderna språk i samband med Lgr 11, det vill säga strax innan resultaten för ESCL-studien presenterades. De elever som nu läser moderna språk följer en kursplan som har en ännu tydligare koppling till GERS än tidigare, bland annat genom att Skolverkets stegmodell

”Detta tvärvetenskapliga förhållningssätt gör det möjligt att öka förståelsen för samspelet mellan faktorer som påverkar undervisning, lärande och bedömning”

kopplas till GERS-skalans kompetensnivåer. Från att ha varit ett relativt okänt dokument i Sverige, finns det nu förutsättningar för att GERS och den språksyn som den representerar kan komma att utöva mer inflytande på lärande, undervisning och bedömning i moderna språk i Sverige. Det finns dock ännu inga studier av vilka effekter som kursplanernas närmande till GERS kan ha haft på ämnet i stort.

Projektets målsättningar och genomförande

Det nya forskningsprojektet har tre övergripande målsättningar: 1) Bidra till bättre kunskap om förutsättningar och resultat vad gäller lärande, undervisning och bedömning av muntlig språkfärdighet i franska, spanska och tyska i ett urval av svenska skolor. 2) Identifiera en kombination av faktorer på olika nivåer (individen, klassrummet, skolan, samhället) som bidrar till goda resultat i muntlig språkfärdighet i främmande språk i de studerade skolorna. 3) Diskutera utvecklingsnivån vad gäller muntlig språkfärdighet hos ett urval av svenska elever i årskurs 9 i tre olika främmande språk och knyta dessa resultat till nivåerna i GERS.

Projektet är nydanande på flera sätt. För det första antar vi ett helhetsperspektiv på den didaktiska processen och inkluderar studiet av samhällsliga ramfaktorer som till exempel styrdokumentet, hur skolan ser på och organiserar moderna språk, vad som sker i klassrummet och hur individuella elevfaktorer påverkar lärandet av muntlig språkfärdighet i de moderna språken. För det andra kombinerar vi olika forskningsområden inom utbildningsvetenskap och tillämpad språkvetenskap (språkinlärningsforskning, klassrumsforskning och forskning kring bedömning av språk), vilka annars ofta separeras. Detta tvär-

vetenskapliga förhållningssätt gör det möjligt att öka förståelsen för samspelet mellan faktorer som påverkar undervisning, lärande och bedömning. Slutligen är projektet nära knutet till GERS som haft stort inflytande på de svenska kursplanerna i moderna språk och används i de flesta europeiska länder vilket gör internationella jämförelser möjliga. Även om utformningen av skolämnet Moderna språk i stor utsträckning är en nationell angelägenhet, är lärande, undervisning och bedömning av moderna språk i högsta grad en internationell verksamhet. Därför har vi också samlat en rådgivande grupp med internationellt erkända forskare som kan bidra till den internationella utblicken.

Tidsplan och genomförande

Projektet startade i januari 2016 och kommer att pågå minst till slutet av 2018. Genomförandet är indelat i två större faser varav den första äger rum under 2016-2017 och utgår från två större enkätundersökningar. En enkät skickas inledningsvis till ett stort antal skolledare på grundskolor där det finns undervisning i moderna språk. Enkäten fokuserar på frågor som rör allmänna ramfaktorer, organisering av ämnet och undervisningspraxis för de moderna språken (språkvalsår, antal timmar i veckan, gruppstorlek, antal lärare, teknisk utrustning, med mera). En andra enkät skickas ut till lärare i moderna språk och fokuserar på undervisning och bedömning av moderna språk.

Med utgångspunkt i enkäterna kommer vi i projektets andra fas sedan att välja ut ett antal skolor där vi samlar in mer detaljerad information från lärare och elever genom intervjuer, klassrumsobservationer och data beträffande elevernas muntliga språkfärdighet.

”projektet kommer att ha betydelse för återkommande diskussioner kring ämnet, angående till exempel krisen för moderna språk, behovet av ökade resurser, stärkt lärarkompetens och införandet av ett obligatorium ”

Betydelse

Målsättningen för det här projektet är att ge en övergripande bild av lärande, undervisning och bedömning av moderna språk i svensk grundskola, i synnerhet vad gäller muntlig språkfärdighet. På ett nationellt plan förväntar vi oss att projektet kommer att ha betydelse för återkommande diskussioner kring ämnet, angående till exempel krisen för moderna språk, behovet av ökade resurser, stärkt lärarkompetens och införandet av ett obligatorium. Vårt projekt kan bidra till dessa diskussioner utifrån ett grundligt empiriskt underlag. Dessutom är målsättningen att identifiera ett antal faktorer på samhälls-, skol-, klassrums- och individnivå, som bidrar till en framgångsrik undervisning och utveckling av muntlig språkfärdighet i franska, spanska och tyska i den svenska skolan, vilket kommer att vara av både nationellt och internationellt intresse. Vi kommer under projektets gång att arrangera ett par konferenser med inbjudna internationella specialister av relevans för forskningen och så småningom kommer vi att publicera våra resultat via svenska och internationella publikationskanaler.

Avslutning

Det så kallade Barcelonamålet innebär att alla EU-medborgare skall kunna kommunicera på två främmande språk utöver sitt modersmål. I Sverige är det ytterst tveksamt om vi i dagsläget når upp till det målet. Ett stort ansvar för detta vilar både på den politiska nivån och på skolan. Politiska beslut måste skapa förutsättningar för skolan att planera, organisera och genomföra undervisning så att eleverna får med sig funktionella färdigheter i ett främmande språk utöver engelska, vilket i Lgr 11 (sid 13) uttrycks som:

Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola [...]

- kan kommunicera på engelska i tal och skrift samt ges möjligheter att kommunicera på något ytterligare främmande språk på ett funktionellt sätt.

Det är välkänt att det finns stora utmaningar för skolledare, lärare och elever att nå det här målet, men det saknas också en samlad bild av läget och många frågor återstår att besvara. Inte minst i ljuset av de senaste årens förändringar i ämnet och resultaten från den internationella språkstudien (Skolverket, 2012) är det viktigt att nu bedriva forskning kring de moderna språkens förutsättningar och resultat i den svenska skolan.

Avslutningsvis vill vi vända oss till dig som är skolledare, språklärare, elev, förälder eller på annat sätt intresserad av moderna språk i skolan. Projektet har en hemsida där man kan följa arbetet, ta del av rapporter och interagera med forskarna via en blogg. Vi är mycket angelägna att komma i kontakt med alla som är engagerade i moderna språk och som har synpunkter på något som har med ämnet att göra.

Projektets webbplats (under konstruktion): <http://tal.lu.se>

Muntlig språkfärdighet i främmande språk Referenser

Bardel, C. (2015). Meritpoängen har för svag effekt. ALFA. <http://www.lararnasnyheter.se/alfa/2015/02/02/meritpoang-har-svag-effekt>.

Cardelús, E. (2016). *Motivationer, attityder och moderna språk. En studie om elevers motivationsprocesser och attityder vid studier och lärande av moderna språk*. Avhandling. Institutionen för språkdidaktik: Stockholms universitet.

Gustafsson, J-E., Cliffordson, C. & Erickson, G. (2014). *Likvärdig kunskapsbedömning i och av den svenska skolan – problem och möjligheter*.

Stockholm: SNS förlag. http://www.sns.se/sites/default/files/likvardig_kunskapsbedomning_web.pdf

Henry, A. (2012). L3 Motivation. Doktorsavhandling Göteborgs universitet. Institutionen för pedagogik och specialpedagogik.

Lärarnas riksförbund (2016). Språk- så mycket mer än engelska. Rapport.

Henry, A. (2014). Rewarding foreign language learning: effects of the Swedish grade point average enhancement initiative on students' motivation to learn French. *The Language Learning Journal*, 1-15.

European Commission (2012). First European Survey on Language Competences. Executive Summary. http://www.surveylang.org/media/ExecutivesummaryoftheESLC_210612.pdf

Läroplan för grundskolan, Lgr11 (2011).

Rocher-Hahlin, C. (2014). *Motivation pour apprendre une langue étrangère—une question de visualisation? Les effets de trois activités en cours de français sur la motivation d'élèves suédois*. Licentiatavhandling. Lund: Études romanes de Lund, 98.

Skolinspektionen (2010). *Moderna Språk*. Skolinspektionens rapport 2010:6.

Skolverket (2009). *Gemensam europeisk referensram för språk: lärande, undervisning och bedömning*.

Skolverket (2011). *Bedömning av språklig kompetens*. Skolverkets aktuella analyser.

Skolverket (2012). *Internationella språkstudien 2011*. Rapport 375.

Stoltz, J. (2011). *L'alternance codique dans l'enseignement du FLE : Étude quantitative et qualitative de la production orale d'interlocuteurs suédophones en classe de lycée*. Avhandling, Linnéuniversitetet.

Tholin, J., & Lindqvist, A. (2009). *Språkval svenska/engelska på grundskolan: en genomlysning*. Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik.

Österberg, R. (2008). *Motivación, aptitud y desarrollo estructural: Un estudio sobre la actuación lingüística en aprendientes suecos de español L2*. Avhandling, Stockholms universitet.

JONAS GRANFELDT är professor i fransk språkvetenskap vid Lunds universitet, Språk- och litteraturcentrum

CAMILLA BARDEL är professor i moderna språk med didaktisk inriktning vid Stockholms universitet, Institutionen för språkdidaktik

GUDRUN ERICKSON är professor i pedagogik med inriktning mot språk och bedömning vid Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik och specialpedagogik

SUSAN SAYEHLI är universitetslektor i tvåspråkighet vid Stockholms universitet, Centrum för tvåspråkighetsforskning

MALIN ÅGREN är lektor i fransk språkvetenskap vid Lunds universitet, Språk- och litteraturcentrum

RAKEL ÖSTERBERG är lektor i spanska vid Stockholms universitet, Romanska och klassiska institutionen

Flera av författarna har tidigare varit involverade i forskarskolan FRAM – De främmande språkens didaktik.